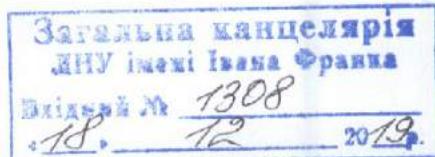

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента
Ковалик Наталії Василівни
на дисертацію Коваля Ростислава Семеновича
**«ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ФІЗИЧНОЇ І МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ»,**
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне та типологічне мовознавство

Об'єктивна складність й багатоаспектність фізичної та медико-реабілітаційної проблематики породжує різноманітність підходів до її аналізу та широкий спектр теоретичних рефлексій, форм і способів її осмислення, пошуку шляхів вирішення проблем, пов'язаних з об'єктивною потребою суспільства й постійним зростанням попиту на послуги з фізичної реабілітації та, разом з тим, недостатньою розробленістю й науковою обґрунтованістю теоретичних та методологічних зasad такої галузі науки і практики, як фізична й реабілітаційна медицина.

Такий підхід корелює з основними й загальновизнаними принципами дослідження проблем семантики мовних одиниць лексико-семантичної системи мови та аналізу системних відношень між її компонентами. У сучасній лінгвістиці семантика слова стала проблемою першочергового значення, тому й інтенсивно досліджується вченими з різних позицій. Розвиток наукової думки передбачає появу нових термінів, які вимагають відповідного словесного оформлення. Однак цей розвиток не може супроводжуватися нестримними семантичними та знакотворчими процесами. Наука головно використовує загальновживані слова у своїй термінотворчій практиці, де роль не лише окремих термінів, а й цілих терміносистем є незаперечною й відповідальною.

Експертована дисертація Ростислава Семеновича Коваля має за *об'єкт дослідження* терміни реабілітації у французькій та українській мовах, а вибір *теми дослідження* дисертант мотивує тим, що сьогодні принципи реабілітації в Україні потребують системних змін, оскільки в нашій країні все ще існує так звана «біомедична модель

здоров'я», в основі якої застосовується традиційна схема: «лікар–медсестра–пацієнт». Цю систему потрібно змінювати на визнану у світі «біопсихосоціальну модель, яка визначає здоров'я і хворобу як результат динамічної взаємодії фізіологічних, психологічних і соціальних процесів», в основі якої є не лікар, а пацієнт. До слова, «біопсихосоціальна модель здоров'я» у вигляді Міжнародної класифікації функціонування обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) була вперше представлена ВООЗ ще у 1980 році і лише у 2016 році Міністерство охорони здоров'я України офіційно ініціювало складний та тривалий шлях впровадження МКФ в українську реабілітацію, усвідомлюючи епідемічний масштаб поширеності невиліковних хронічних захворювань та стрімке зростання темпів інвалідизації населення країни.

Виходячи із зазначеного вище, не викликає жодних сумнівів актуальність *наукової новизни* рецензованої дисертації, яка полягає насамперед у розробці власної методики комплексного зіставного аналізу термінів реабілітації у французькій та українській мовах з метою уніфікації та стандартизації термінів на позначення понять реабілітації зіставлюваних мов. Широкий та різноманітний матеріал дослідження, а це понад 2300 термінів галузі фізичної та реабілітаційної медицини, відібраних методом суцільної вибірки із лексикографічних джерел та франкомовної фахової літератури (монографій, кваліфікаційних праць, підручників, наукових статей тощо), уможливив виконання низки інноваційних завдань, зокрема: визначення типології термінів реабілітації у французькій та українській мовах (с. 40-54); аналіз етимологічних, лексико-семантичних, структурних та функціональних особливостях досліджуваних термінів за їхніми типологічними властивостями (с. 78-105); окреслення та стратифікація основних проблем перекладу термінів реабілітації з французької мови на українську і *vice versa* (с. 148-157); упорядкування терміносистеми реабілітації (с. 157-165). Основним результатом практичного застосування авторської методики комплексного зіставного аналізу термінів реабілітації є, за твердженням п. Ростислава Коваля (с. 181-182), укладання першого в українській лексикографії «Французько-українського та українсько-французького словника термінології фізичної та реабілітаційної медицини» (Львів, 2019 р.). До слова, дисертант є одним із

співавторів цієї праці, де його особистий внесок полягає у формуванні реєстру термінів французькою та перекладу більшості термінів українською (6 д.а.)

Для досягнення мети та зазначених вище завдань дисертаційного дослідження, автор дібрав оптимальний та достатньо широкий спектр методів та прийомів лінгвістичного аналізу. В цілому застосований дисертантом методологічний симбіоз дослідження можна поділити на скорельовані між собою – загальнонаукові та лінгвістичні. У роботі було використано щонайменше 12 основних та допоміжних методів та прийомів дослідження: *метод описово-зіставного аналізу* з прийомами спостереження, порівняння, узагальнення (для відбору, інтерпретації та класифікації фактичного матеріалу); *метод суцільної вибірки* (для формування реєстру термінів); *метод аналізу словникових дефініцій* (для визначення змісту термінологічних одиниць через словникові дефініції); *компонентний аналіз* – цитування за термінологією дисертанта – для виокремлення семантичних груп термінів реабілітації та виявлення лексико-семантичних відношень між ними); *метод структурного та семантичного аналізу* (для розкриття словотвірних особливостей термінів); *метод кількісних підрахунків* (для визначення кількісних характеристик різних типів термінів); *перекладознавчі методи* (для визначення оптимальних способів перекладу термінів реабілітації) тощо. Випрацювана дисертантом власна методика комплексного зіставного аналізу термінів реабілітації у французькій та українській мовах може бути застосована, до прикладу, для зіставного аналізу різногалузевих термінів групи споріднених мов індоєвропейської мовної родини.

У роботі використано здебільшого описову й табличну форми викладу ілюстративного матеріалу. Загалом, у додатах дисертації подано 4 таблиці, які згруповано у двох додатах (Додаток Б, Додаток В), наприклад Табл. Б.1 – «Творення найменувань професій у терміносистемі реабілітації у французькій мові»; Табл. Б.3 – «Способи творення термінів для найменування тестів, шкал і класифікацій у терміносистемі реабілітації у французькій та українській мовах» тощо.

Вирішувані у дисертації завдання визначають її структуру. Робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків та довідкового покажчика. Перед

вступом поданий перелік умовних скорочень, а у додатках Б та В – типові способи творення та перекладу термінів реабілітації у французькій та українській мовах.

У першому розділі, «*Теоретико-методологічні основи вивчення термінів реабілітації у французькій та українській мовах*», автор узагальнює визначення понять термін, термінологія та терміносистема у сучасному термінознавстві (с. 30-39) та пропонує власне трактування поняття терміна галузі реабілітації, як «слова або словосполучення, що позначає спеціальне фахове поняття цієї сфери, зміст якого відтворений у дефініції, і який є невід’ємною складовою частиною й терміносистеми» (с. 50). У цьому ж розділі, п. 1.4 «Методологія дослідження термінів галузі реабілітації у французькій та українській мовах», виокремлений дисертантом для опису та обґрунтування вибору сукупності різних методів і прийомів дослідження, які й сформували авторську методику комплексного зіставного аналізу термінів реабілітації у французької та української мов (с. 54-57), Ростислав Семенович представляє та деталізує розроблену ним методику, яка складається з шести етапів (с. 56-57).

Представлена 6-етапна методика дослідження певним чином корелює з одним із базових принципів напряму термінознавства про те, що термінологія існує у двох сферах: у сфері *фіксації*, тобто там, де терміни представлені в ідеальних умовах замкнutoї системи (у спеціальних термінологічних та тлумачних словниках тощо), та у сфері *функціонування*, де термінологія реалізується в контексті інших слів, тобто функціонує у статтях, монографіях тощо. Значущість сфери функціонування термінів зумовлено тим, що усі властивості та якості терміна здійснюються через вживання у спеціальних текстах або у професійному спілкуванні. Адже подібно тому, як не можна вивчати загальнолітературну мову лише за допомогою словників, так само і неможливо вивчати термінологію, представлена виключно одним лексикографічним джерелом. Тому, сфера *фіксації* термінів реабілітації у французькій та українській мовах детально описано та проаналізовано у вже згаданому вище розділі 1, тоді як сфера у *функціонування* головно досліджена у розділі 3 «*Особливості організації та функціонування терміносистеми реабілітації*». Розділ 2 «*Етимологічні, лексичні та структурні характеристики терміносистеми реабілітації*» містить проміжкові зіставні фактологічні дослідження способів та моделей термінотворення у галузі реабілітації.

Варто наголосити на системності рецензованої наукової праці, яка абсолютно і покроково відповідає задекларованій методиці: кожен наступний етап є наслідком результатів попередніх досліджень. Тому, логічно, що завершальним етапом дослідження стало укладання дисертантом французько-українського та українсько-французького словника термінології фізичної та реабілітаційної медицини (див. вище).

Загалом, змістові дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, яка в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Робота спроваджує позитивне враження новаторством постановки й вирішення питань. Основні результати дослідження знайшли своє відображення в 24 публікаціях автора, 15 з яких – одноосібні. Okрім того, матеріали дисертації апробовано на тринадцять міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, її зміст адекватно висвітлено в представленому на розгляд опонента авторефераті.

Відрядно зазначити, що п. Ростислав Коваль демонструє досить високий рівень не лише теоретичної, але й прикладної та практичної підготовки, легко, невимушено оперуючи сучасним дослідницьким інструментарієм. Тут варто звернути увагу на перекладацький досвід дисертанта з французькими кінезітерапевтами Юга Гоши та Матільди Профі під час низки міжнародних науково-практичних семінарів (Дніпро, 2016; Львів, 2017 (2). Тому, виклад інформації – конструктивний та лаконічний, а добірка фактологічного матеріалу – старанна та скрупульозна.

Ще один факт на якому варто наголосити – чітке дотримання дисертантом єдиної лінгвістично-категоріальної лінії у виконаній роботі, а також використання форми певної накопичувальної прогресії, яка дозволяє прослідкувати ідею автора відтворити шлях досліджуваних термінів реабілітації від викладу основних теоретичних зasad до прикладного їх застосування з метою упорядкувати та стратифікувати уніфіковану терміносистему фізичної й реабілітаційної медицини. На наше переконання, така методика – раціональна та фактологічно віправдана.

Як і кожне самостійне дослідження, дисертація не позбавлена деяких хиб, а окремі положення викликають дискусію.

Не заперечуючи концептуальності рецензованої наукової праці та чіткому дотриманні єдиної лінгвістично-категоріальної лінії, понятійний апарат якої є відносно усталеним («термін», «термінологія», «терміносистема», «поняття», тощо), дисертант подекуди необережно операє деякими лінгвістичними категоріями, ускладнюючи процес сприйняття дисертаційного дослідження як цілісної наукової композиції. Наприклад, у розділі 1 «Теоретико-методологічні основи вивчення термінів реабілітації у французькій та українській мовах» усебічно досліджено сучасні підходи до визначення «понять термін, термінологія та терміносистема», тим самим свідомо спрямовуючи опонентів до визначеного категорійно-понятійного апарату яким послуговується автор для побудови свого дослідження. Тоді дещо заплутаним видається використання таких словосполучень як «смисл поняття реабілітація» (с. 56), «зміст поняття реабілітація» (с. 57), «смисл термінів *readaption* (*f*) та *reeducation* (*f*)» (с. 57, с. 128) тощо. На с. 41 експертованої роботи, об'єкт дослідження «реабілітація» вжитий з категоріями «термін» і «поняття». На нашу думку така спорадичність використання потребує додаткового пояснення. Окрім цього, беручи до уваги назву дисертаційного дослідження «Терміни на позначення понять фізичної і медичної реабілітації у французькій та українській мовах», слід було, на нашу думку, у реферативній частині роботи додати інформацію про семантико-категоріальну диференціацію таких лінгвістичних категорій як «поняття», «значення» та «смисл».

На с. 55, 140, 173 (п. 3.1 «Польова структура терміносистеми реабілітації») принаймні двічі зустрічаємо одну й ту ж семантичну категорію у різних інтерпретаціях: «гіперогіпонімічні зв'язки» та «гіперо-гіпонімні групи», як «одну з найважливіших категорій, що формує термінологічні структури». Так, справді, сьогодні дехто з лінгвістів послуговується обома формами цієї семантичної категорії, хоча за останніми дослідженнями українських лінгвістів термін «“гіперо-гіпонімійні відношення” є доречнішим, більш властивим українській мові, оскільки утворений за допомогою суфіксації від поняття «гіпонімія» – на противагу усталеному в мовознавстві терміну «гіперо-гіпонімічні відношення», який утворено за зразком російської мови.

Загалом дисертаційному дослідженю бракує схематичної наочності (діаграм, інфограм тощо), які б забезпечили візуальне моделювання змісту досліджуваного матеріалу,

особливо на п'ятому етапі запропонованої дисертантом методики комплексного зіставного аналізу термінів реабілітації у французькій та українській мовах – узагальнення отриманих результатів. Особливо це було б доречно у розділі 2, де зіставляються дані етимологічних, лексичних та структурних характеристик терміносистеми реабілітації у французькій та українській мовах. Наприклад, доречно було б подати зіставну візуалізацію частки запозичень серед найменувань тестів, шкал і класифікацій у галузі реабілітації у французькій та українській мовах, або ж графічну візуалізацію основних моделей термінотворення у галузі реабілітації у французькій та українській мовах тощо.

Важко знайти лінгвістичну працю, в якій узагалі не було б елементарних кількісних підрахунків і рецензована праця є підтвердженням цього. Але на нашу думку, роботі бракує системності у презентації базових статистичних досліджень, які б не лише допомогли правильно організувати лінгвістичні спостереження, але й надали б аргументовані ваги та наукової доказовості отриманим результатам аналізу і зроблених на їх основі висновків.

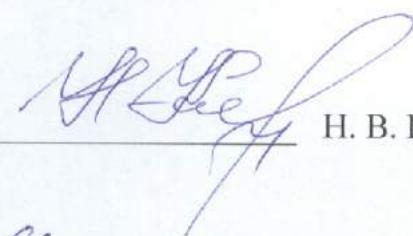
У додатку Б роботи – «Типові способи творення термінів реабілітації у французькій та українській мовах» – таблиці Б.1, Б.2 та Б.3 подано під заголовками «Творення найменувань професій у терміносистемі реабілітації у французькій/українській мові», «Способи творення термінів для найменування тестів, шкал і класифікацій у терміносистемі реабілітації у французькій та українській мовах» – хоча вміст даних цих таблиць містить, окрім способів творення термінів, і кількісні характеристики, і їхне відсоткове співвідношення до усього опрацьованого корпусу даних. На наш погляд, додаток Б слід було подати під заголовком «Кількісні характеристики порівняльних даних типових способів творення термінів реабілітації у французькій та українській мовах». Окрім цього, вартоувало продумати саму структуру побудови елементів таблиць: відсутність заголовків у табличних графах/колонках дезорієнтує цілісність сприйняття вмісту даних.

Підсумовуючи, зазначимо, що наведені зауваження не мають принципового характеру, а насамперед процедурні та дискусійні, які не применшують загальної позитивної оцінки дослідження. Кандидатська дисертація п. Ростислава Кovalя є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що, безперечно, має постульовану самим автором науково-теоретичну та практичну цінність. Поставлені у ній теоретичні і практичні завдання

вирішенні, основні наукові положення та висновки мають достатню доказовість й достовірність.

Автореферат і публікації висвітлюють головні досягнення автора, характеризуючи дослідження в цілому. Тому висловлюю своє переконання в тому, що дисертація «*Терміни на позначення понять фізичної і медичної реабілітації у французькій та українській мовах*» відповідає чинним вимогам, що висуваються до дисертацій кандидатського рівня, передбачених пп. 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами та доповненнями), а її автор Коваль Ростислав Семенович заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне та типологічне мовознавство.

Офіційний опонент – кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри іноземних мов
Львівського торговельно-економічного університету

Н. В. Ковалик

17 грудня 2019 р.

